

Комликова Г. І., здобувач ДНСГБ НААН

Науковий керівник: професор, чл.-коресп. НААН **Вергунов В. А.**

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ СУМСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ

Розквіт сільськогосподарської дослідної справи, що спостерігався наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. в Російській імперії не оминув і Сумський край.

До початку ХХ ст. сільські господарі теперішньої Сумщини (тоді це повіти Харківської, Полтавської та Чернігівської губерній) вже мали нагоду відчутти користь від діяльності різних форм дослідних установ. На території нашого краю ще у 80-х рр. ХІХ ст. діяли декілька дослідних полів, що входили до мережі дослідних полів Харківського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості - Тростянецьке, Морочанське, Піщанське, Хотіньське, Угроїдське, Чупахівське та Гребениківське. Організовані вони були професором Харківського Імператорського Університету Зайкевичем А. Є., що виконував на той час ще й обов'язки секретаря названого товариства. Але через недостатнє фінансування такого напрямку роботи як дослідництво, та, відповідно, неможливість утримувати науковців, товариство змушене було закрити майже всі свої дослідні поля у 1886 р. Досвід створених раніше дослідних полів надихнув одного з найбільших цукрозаводчиків краю П. І. Харитоненка на створення у 1887 р. у Миколаївському маєтку дослідного поля, яке також очолив А. Є. Зайкевич.

Однією з перших дослідних станцій, які були створені на території сучасної Сумщини та й України загалом, була Іванівська дослідна станція, заснована в 1897 р. П. І. Харитоненком у Пархомівському маєтку.

На початку ХХ ст. мережа дослідних полів розширилась створенням у 1905 р. Роменського дослідного поля Роменського товариства сільських господарів та Сумської дослідної станції Сумського повітового земства (при сільськогосподарській школі).

Саме з цього року і розпочинається офіційна історія Сумської сільськогосподарської дослідної станції (тепер Інститут сільського господарства Північного Сходу). Хоча, спираючись на друковані й архівні джерела, які містять інформацію про події того періоду, можна довести інше.

Сумська сільськогосподарська дослідна станція Сумського повітового земства заснована у листопаді 1905 р. за рішенням зборів Харківського губерньського земства, прийнятим з ініціативи Сумського повітового земства.

З 1905 по 1910 рр. дослідна станція функціонувала при Сумській земській сільськогосподарській школі у с. Веретенівка. До її складу окрім дослідного поля входили також агрономічна лабораторія, метеорологічна станція та вегетаційний будинок та дві земельні ділянки для польових дослідів (6 дес. та 2 дес.). Персонал станції складався із завідувача, який одночасно займався викладацькою діяльністю, наглядача-метеоролога (один з учнів сільськогосподарської школи) та одного підсобного робітника. Іноді запрошувались студенти-практиканти. Своїх будівель

та реманенту станція не мала – користувалась шкільним. До 1910 р. діяльністю станції керувала Сумська повітова управа.

Програма діяльності дослідної станції була складена її завідувачем М. А. Єгоровим (якому належало і обладнання) та затверджена сільськогосподарською радою при Сумській повітській управі. Задачами польових дослідів в цій програмі були: дослідження різних видів пару та їх обробіток; порівняння різних способів підготовки ґрунту під ярину; вплив фосфорнокислих та азотних добрив на врожай озимини та ярини; вплив люцерни на врожай наступних хлібів (у 8-піллі з 4-річною культурою трав); дослідження різних способів посіву зернових; випробування сортів картоплі, ярих зернових і багаторічних трав та ін. [1].

З переходом у 1908 р. М. А. Єгорова на іншу роботу, станція залишилась без завідувача. До 1910 р. постійний завідувач не призначався, оскільки на той час Харківське губернське земство вже розробило проект мережі дослідних установ для обслуговування всієї губернії, за яким замість Сумської сільськогосподарської дослідної станції мало бути створене Сумське районне дослідне поле, що мало виконувати дещо ширші завдання. Для реалізації цього проекту існуюча станція не могла виконувати поставлених завдань, оскільки не мала достатньої кількості землі та реманенту [2, арк. 2].

За вищезгаданим проектом Сумське районне дослідне поле повинне було обслуговувати північно-західні повіти губернії, а саме – Сумський, Лебединський, Охтирський та Богодухівський. За проектом дослідне поле передбачалося створити на базі існуючої дослідної станції, реформувати його, відокремити від школи і наділити достатньою ділянкою землі (не менше 50 дес.), відсутність якої була головною перешкодою у здійсненні цього проекту. Лише у вересні 1910 р. така ділянка була знайдена. Вона розташовувалася в 5 верстах від Сум.

І хоча за вищезгаданим проектом у Сумському повіті мало бути створене Сумське районне дослідне поле, у 1910 р. створена була все ж Сумська сільськогосподарська дослідна станція. Земельна ділянка площею 61 дес., придбана губернським земством, була у розпорядженні станції вже з осені 1910 р.

Офіційна історія Станції стверджує, що після перенесення на нове місце реорганізована Сумська сільськогосподарська дослідна станція, почала свою діяльність майже з самого початку. На мою ж думку, взагалі не слід вважати нову Станцію наступницею попередньої: нове місцерозташування, новий персонал, нова програма дослідів, нові будівлі та нове обладнання, інше підпорядкування – все це ознаки того, що створена була саме *нова* Сумська сільськогосподарська дослідна станція Харківського губернського земства, а не реорганізована існуюча.

З відкриттям у 1910 р. Сумської сільськогосподарської дослідної станції Харківського губернського земства, якій був наданий статус районної, а Сумська сільськогосподарська дослідна станція Сумського повітового земства (на базі Сумської сільськогосподарської школи) перестала існувати. Про це є згадка і у звітах В. І. Сазанова, і в архівних документах ДАХО [2, 3].

Що ж до робіт на дослідному полі новоствореної станції, то протягом перших двох років вони мали підготовчий характер, оскільки земельну ділянку слід було очистити від бур'янів, однорідно зорати, розбити на невеличкі ділянки і, врахувавши

врожай, впевнитися в однорідності ґрунту на ньому. В цей час на станції також проводилися дослід у вегетаційному будинку, а також випробування у полі сортів озимих пшениці та вики на морозостійкість та дослід з сортами картоплі [4, арк. 3 зв.]

Протягом 1910-1920 рр. Сумською дослідною станцією керував Сазанов В. І. На посаду завідувача Сумським дослідним полем його відкомандирувала Харківська Губернська Управа. Одночасно Віктор Іванович погодився тимчасово очолювати й Сумську сільськогосподарську дослідну станцію при школі для завершення на ній робіт у зв'язку з її ліквідацією [2, арк. 15].

Новостворена Сумська сільськогосподарська дослідна станція силами свого персоналу і на свої ж кошти у 1911 р. продовжила дослід на дослідному полі при сільськогосподарській школі, які ще не були завершеними.

На основі проведеного ґрунтового дослідження, статистичних даних земства, описів господарств та матеріалів вивчення господарств працівниками станції В. І. Сазановим складена програма діяльності Сумської дослідної станції, яка була оприлюднена на сторінках “Трудов Сумской сельскохозйственной станции” у 1913 р. Ця програма була першою роботою, де у короткій, доступній формі був даний аналіз економічного стану та прогноз на майбутнє сільського господарства району. Головною метою програми було поставлено завдання підвищення врожайності та загальної продуктивності полів господарств району.

До програми вперше ввійшли питання застосування мінеральних добрив у сівозміні, а також застосування перегною для удобрення чорноземів. В. І. Сазанов одним з перших включив до програми діяльності Станції вивчення питання сівозміни багаторічних бобових трав у новій для того часу формі – однорічних одноукісних культур. В програмі ставилось на мету вивчати й питання про чисті та зайняті пари, всі питання обробітку ґрунту, попередники під основні культури, сівозміни, кормові культури, сортовипробування та ін.

Крім того, Віктор Іванович запровадив у діяльність Станції ще низку новацій, які дотепер є обов'язковими у всіх аграрних наукових інституціях. Вони стосувалися ведення системи записів даних первинних матеріалів спостережень.

Отже, вважаю, що історія Інституту сільського господарства Північного Сходу розпочинається з 1910 р. - зі створення Сумської сільськогосподарської дослідної станції Харківського губерньського земства, а не з 1905 р. як це досі вважалося.

Саме про цю дослідну станцію та її керівника дуже вдало написав ще у 1928 р. директор Носівської дослідної станції С. П. Кулжинський: “...Сумская с.-х. опытная станция очень быстро выделилась, как образцовая среди всех остальных с.-х. опытных станций и не только в тогдашней южной России – теперешней Украине, но и во всей России. Я бы сказал, что Сумская с.-х. опытная станция, руководимая Виктор Ивановичем, справедливо заняла первое место среди всех уже многочисленных тогда аналогичных с.-х. опытных станций.” [5].

Список використаних джерел:

1. Достижения сельскохозяйственных опытных станций Украины / под ред. В. Румянцева. - Х. : Рад. Селянин, 1928. - 375 с.

2. ДАХО, ф. 304, оп. 1, спр. 2663, 50 арк.
3. Отчет по опытному полю при Сумской с.-х. школе за 1911 г. / сост. Помощник заведующего Сумской районной с.-х. опытной станцией И. М. Фомичев ; Сумская районная с.-х. опытная станция. - Сумы : Типолитография П. К. Пашкова, Ильинская, № 3, 1913. - Вып. 5.
4. ДАХО, ф. 304, оп. 1, спр. 2725, 64 арк.
5. В. И. Сазанов, как опытник-полевод (Речь С. П. Кулжинского) // К 25-летию юбилею директора Полтавской сельскохозяйственной опытной станции проф. В. И. Сазанова / Полтавская с.-х. оп. станция. - Полтава, 1928. - С. 8-13.